

Metropolialueen nuorten siirtyminen toisen asteen koulutukseen

Keiden koulupolku on suora, keiden viivästynyt tai mutkainen?

KARI KANTASALMI & SIRKKU KUPIAINEN & HENRIK DOBEWALL & JARKKO HAUTAMÄKI & RISTO HOTULAINEN & SAKARI KARVONEN & ARJA RIMPELÄ

Nuorten aikuisten hidas siirtyminen toisen asteen opinnoista korkea-asteen koulutukseen on koulutuspoliittisen keskustelun vakioaiheita. Osa nuorista jää kuitenkin koulu-urallaan jälkeen muista jo siirryttäessä perusopetuksesta toisen asteen opintoihin. Artikkelissa tarkastellaan yksilötasolla kerätyn pitkittäisaineiston valossa tekijöitä, jotka ovat yhteydessä tähän nuorten koulutuksellista ja ammatillista tulevaisuutta uhkaavaan viivästymään.

.....
English summary at the end of the article

Johdanto

Nuorten koulutusuriin kiinnittyy pidentyvän koulunkäynnin ja elinikäisen oppimisen yhteiskunnassa aiempaa laajempia yhteiskuntapoliittisia kysymyksiä. Talouden näkökulmasta kyse on työuriin kytkeytymisestä. Toimeentulomahdollisuuksien turvaamisen kautta kouluttautuminen liittyy myös yhteiskunnalliseen koheesioon. Talouden innovaatioherkkyyden näkökulmasta tavoitellaan vuoteen 2030 mennessä 25–34-vuotiaiden korkeakoulutettujen määrässä noin 10 prosenttiyksikön lisäystä vuoden 2017 tilanteeseen verrattuna, eli puolella kyseisestä ikäryhmästä tulisi tuolloin olla korkeakoulututkinto (OKM Visio 2030, 9-11; Kalenius 2018). Pelkän peruskoulun varaan on EU28-maissa jäänyt viime vuosina keskimäärin 17–18 prosenttia ja Suomessakin noin 13–15 prosenttia 20–24-vuotiaista nuorista (Virtanen 2016; Ristikari ym. 2016; 2018). Suomen koulutusjärjestelmä näyttää vahvasta toisen mah-

dollisuuden eetoksestaan huolimatta tuottavan rakenteellista opintopolkuriippuvuutta. Koulutuspolkujen sujuvuuden ja siinä ilmenevän vaihtelun taustatekijöiden kuvaus avaa elämänkulkua yhteiskuntapolitiikan tarkasteltaviksi.

Sekä kansallinen että kansainvälinen tutkimus on toistuvasti nostanut esiin nuorten kotitaustan ja sukupuolen yhteyden koulumenestykseen. Koulutussosiologiset tulokset koulutustason ylisukupolvisesta periytymisestä ovat kohdistuneet koulutuksen institutionalisoituihin organisaatio- ja vuorovaikutusmuotoihin. Koulutuksen politiikkaohjelmia tutkineet ovat nähneet koulutuksen vapautta ja koulutuksellisen päätöksenteon hajauttamista lisänneiden politiikkatoimien kiihdyttävän koulutuspolkujen eriytymistä. Tämä on tulkittu kaikille yhteisen peruskoulutuksen tasa-arvotavoitteiden kannalta ongelmalliseksi, sosiaalista ja alueellista eriarvoistumista voimistavaksi kehityssuunnaksi (ks. Varjo & Kalalahti 2019; Kivirauma ym. 2003). Organisatoristen ja peda-

gogisten toimien kehittämiseksi tarvitsemme tarkempaa kuvausta ja parempaa teoreettista ymmärrystä nuorten koulu-urista, koulutuksellisten valintojen taustoista ja pedagogisen vuoro vaikutuksen kokemuksista koulutuksen eri tasoilla.

Koulumenestyksen sosiaalinen jaottelevuus ilmenee myös tämän tutkimuksen kohteena olevassa nuorten koulu-uran keskeisessä siirtymäkohdassa. Tutkintotavoitteisen koulun muotoon organisoitu järjestelmä mahdollistaa työvoiman koordinoitua kanavoinnin yhteiskunnassa. Todistusten informaatioarvon lisäksi niiden perusteiden oletetaan olevan paitsi lainmukaisia myös poliittisesti legitimejä. Kun vaatimustaso asetetaan aina seuraavan luokka- tai koulutusasteen odotusten näkökulmasta sen tavoitteiden saavuttamisen mahdollistamiseksi, se mahdollistaa sosiaalista valikointia toteuttavan koulutusjärjestelmän legitimeetin mutta nostaa esille myös koulutukseen sisältyvän arvioinnin täsmentämisen tarpeen.

Tässä tutkimuksessa kiinnitämme huomiota perusopetuksen päättöarvosanojen merkitykseen ja pohdimme oppilaan kohtaamia rakenteellisia jähkkyksiä erittelemällä nuorten koulupolkuja heidän kotitaustansa ja kouluun kohdistuvien asenteidensa valossa. Tasa-arvon ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta onkin jatkuvasti kysyttävä, kuinka sensitiivinen kouluorganisaatio on oppilasikäluokkien sisäiselle variaatiolle ja sen monimuotoisuudelle esimerkiksi oppilaiden kieli- ja kotitaustan suhteen.

Suomessa lähes koko ikäluokka (99,7 %) suorittaa peruskoulun oppimäärän. Sen ei kuitenkaan katsota enää riittävän sen paremmin työllistymiseen (Autor ym. 2003) kuin monimutkaistuvan arjen edellyttämiin toimintavalmiuksiin. Varhaiskasvatusta on laajennettu ja esiopetusta kehitetty. Pitkien valmistelujen jälkeen (Rimpelä 2014; VN 2019, 165–166) uusi oppivelvollisuuslaki (1214/2020) asetti kunnille valvontavastuun ja velvoitteen ohjata alle 18-vuotiaat oppivelvolliset heille soveltuviin peruskoulun jälkeisiin opintoihin. Työmarkkinanäkymien sumuisuus ja velkaantumishuolet määrittävät epävarmuustekijöinä koulutuksen valintatilanteita. Ns. Bolognan prosessin myötä työllistymisen teema on korostunut korkeakoulutuksen ohjelmasuunnittelussa. Koulutuksen politiikkatoimien kestopyrkimyksenä on ollut ikäluokkien koulu-urien pidentäminen ja sujuvoittaminen kohti työelämää. Tätä on tuettu opintotuen ehtoja tiukentamalla ja velkapainotteisuutta kasvattamalla (Lahtinen 2019). Yleissi-

vistävän ja ammatillisen koulutuksen välisen ja kolinjan liudentaminen ei ole ollut enää keskeisesti esillä. Erot ammatillisen koulutuksen ja lukion käyneiden välillä kuitenkin ulottuvat OECD:n PIAAC-tutkimuksessa osoitetusta aikuisiän osaamisesta (Malin ym. 2013) terveyteen ja jopa eliniän odotteeseen (Tarkiainen ym. 2017). Ammatillisen koulutuksen aikaisista alanvaihtoista ja keskeyttämisestä on myös yhteiskuntapoliittisesti varteenotettavaa tietoa, joka viittaa ensisijaisesti halutun vaihtoehdon saavuttamisen merkitykseen (Aho & Mäkiäho 2014; Pensonen & Ågren 2018).

Kattavan kohorttitutkimuksen sekä pitkittäistutkimuksen keinoin saadaan indikaatiota niistä sosiaalisista taustatekijöistä, joiden suhteen koulutukseen valikoitumisessa ilmenee yhteiskuntapoliittisesti merkityksellistä systematiikkaa, kuten sukupuolittuneet ja perheiden koulutustasoon yhdistyvät valinta- ja suoriutumiserot (Ristikari ym. 2016; 2018, 38). Yksilötasolla kerätty pitkittäisaineistomme tarjoaa mahdollisuuden tarkentaa kuvaa peruskoulun jälkeisten opintopolkujen vaihtelusta ja nuorten siirtymisestä toisen asteen koulutukseen metropolialueen 14 kunnassa.¹

Yhdistämällä oppilaiden toisen asteen kouluvalintaa koskeva tieto heidän kotitaustaansa ja peruskoulumenestykseensä sekä arvioinnissa mitattuun päättelytaitoon ja koulutyötä ohjaaviin asenteisiin saamme piirrettyä rekisteritietoa täydentävää kuvaa siitä, miten tuo siirtymä eri lähtökohdistaponnistavilla oppilailla tapahtuu tai jää tapahtumatta. Tarkastelunäkökulmana on toisen asteen koulutukseen siirtymisen sujuvuus. Viime kädessä kyse on kuitenkin koulun pedagogisesta vuoro vaikutuksesta sekä koordinaatiokyvystä hyvinvointisektorin muiden toimijoiden kuten perhe-, maahanmuutto- ja työllisyystoimien kanssa. Tarkeimmat koulutuspolkukuvaukset auttavat koordinaatiokohtien tunnistamisessa ja tunnustamisessa.

Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen keskiössä on se, miltä päällinjoisaan selkeältä näyttävä peruskoulunsa päättävien nuorten hakeutuminen toisen asteen opintoihin näyttää yksilötasolla. Tarkastelemme nuorten siir-

¹ Espoo, Helsinki, Hyvinkää, Järvenpää, Kauniainen, Kerava, Kirkkonummi, Mäntsälä, Nurmijärvi, Pornainen, Sipoo, Tuusula, Vantaa ja Vihti.

tymistä perusopetuksesta toisen asteen koulutukseen kolmen toisiinsa kytkeytyvän pääkysymyksen valossa:

- 1) Millaisia ovat metropolialueen nuorten perusopetuksesta toisen asteen opintoihin muodostuvat polut?
- 2) Miten eri valintoja tekevät ja eri polkua toisen asteen opintoihin etenevät tai tässä vaiheessa koulutuksen ulkopuolelle jäävät nuoret eroavat toisistaan?
- 3) Onko metropolialueen koulujen ja luokkien välillä eroja siinä, millaisia valintoja oppilaat tekevät ja millaiseksi heidän polkunsa perusopetuksesta toiselle asteelle muotoutuvat?

Tutkimusaineisto ja menetelmät

Tutkimuksemme on osa Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimusta, jossa seurattiin syksyllä 2011 metropolialueen 14 kunnassa yläkoulunsa aloittaneen oppilasikäluokan (N = n. 14 000) osaamisen ja hyvinvoinnin kehitystä läpi yläkoulun (Hotulainen ym. 2016) ja toisen asteen koulutuksen. Keskitymme tässä artikkelissa tutkimuksen ensimmäisen vaiheen loppuun eli yhteishakuun ja nuorten siirtymiseen toisen asteen koulutukseen. Tutkimusaineistona on syksyllä 2011 ja keväällä 2014 (7. ja 9. luokka) koulujen kanssa yhteistyössä toteutetut keskenään identtiset arvioinnit, jotka koostuivat osaamistehtävistä sekä oppimisasenteita ja hyvinvointia kartoittaneista itsearviointikyselyistä. Näihin on yhdistetty yksilötasolla vuosien 2014–2016 yhteishakurekistereistä saatu tieto oppilaiden perusopetuksen päättöarvosanoista sekä heidän toisen asteen valinnoistaan (1–5 hakutoivetta). Edellisten lisäksi analyysissa on käytetty oppilaiden arviointien yhteydessä antamaa tietoa sukupuolestaan, äidin/isän koulutuksesta sekä mahdollisesta maahanmuuttotautasta. Tämän yksilötasolla toteutetun tutkimuksen aineiston kiinnostavuutta lisää se, että kohteena oleva ikäkohortti on pääosin (92,1 %) syntynyt vuonna 1998 eli edustaa ikänsä puolesta vain vuotta nuorempaa ikäkohorttia kuin THL:n vuoden 1997 rekisteritutkimus.

Kuten yksilötason seurantatutkimuksissa niin usein, myös tähän alun perin koko ikäluokan kattavaksi aiottuun arviointiin osallistuneiden oppilaiden määrä vaihteli tutkimuskerroittain. Kadon syyt liittyivät sekä oppilas- että koulutason teki-

jöihin. Vuosien 2011 ja 2014 osaamisarviointeihin osallistui 9 723 ja 9 359 oppilasta, mutta molempiin arviointeihin vain 6 877, joista 6 668 otti myös osaa kevään 2014 yhteishakuun. Kevään 2014 yhteishakurekisteri kattaa sen sijaan 13 500 metropolialueen hakijaa (Hotulainen ym. 2016, 28). Heistä kymmenen prosenttia on syntynyt ennen vuotta 1998, eli he saattavat edustaa edellisen vuosiluokan oppilaita, jotka hakivat viiveellä toiselle asteelle. Olemme tästä syystä huomioineet analyysissämme omaan tutkimukseemme osallistumattomista kevään 2014 hakijoista vain vuosina 1998 ja 1999 syntyneet. Omasta tutkimusjoukostamme seitsemän prosenttia on kuitenkin syntynyt ennen vuotta 1998 eli tuloksemme viiveellä toiselle asteelle siirtymisestä ovat todennäköisesti aliestimaatti ja viiveellä siirtyvien joukko todellisuudessa muutaman prosentin tuloksissa ilmoitettavaa suurempi. On huomionarvoista, että ennen vuotta 1997 syntyneiden joukossa maahanmuuttotautistaisten hakijoiden osuus on peräti 81 prosenttia, vaikka heidän osuutensa tutkimusjoukon oppilaista on vain 11 prosenttia. Viiveellä toiselle asteelle siirtyneitä omaan tutkimukseemme osallistuneita hakijoita koskevat tulokset on kerätty syksyn 2014 ja kevään 2016 välisiltä hakukierroksilta.

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä luomme yhteishakurekisteriaineiston avulla kuvan nuorten poluista toisen asteen koulutukseen. Kahdessa seuraavassa tarkastelemme näitä eri polkua kulkevien nuorten välisiä eroja empiirisen aineistomme valossa. Tukeudumme arviointitutkimusten osaamistehtäviin ja asennekyselyihin, oppilaan antamaan tietoon äidin koulutuksesta, erityisopettajalta saatuun tietoon oppilaiden saamista oppimisen tuesta sekä yhteishakurekisteritietoon oppilaiden toisen asteen valinnasta. Päätelytaitoa on mitattu kolmella tehtävällä (sanallinen päättely ja matemaattinen sekä formaali ajattelu) ja äidinkielen ja matematiikan taitoa kuudennen luokan opetus suunnitelmaan perustuvilla Opetushallituksen vastaavia oppiainearviointeja mukailevilla tehtäväsarjoilla. Analyysissa käytetyt kaksi asennekokonaisuutta (oppimista tukevat ja sitä haittaavat asenteet) perustuvat kumpikin kolmeen kolmen osion kysymysarjaan (ks. Kupiainen 2016d).

Tutkimuskysymysten luonteen vuoksi olemme pitäytyneet menetelmällisesti ryhmävertailuihin soveltuvissa kuvailevissa tilastollisissa perusanalyysissa. Nuorten toisen asteen hakupolkujen eli

ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta olemme yhdistäneet eri vuosien hakurekistereistä poimitut tiedot päätyen lopulta seitsemään toisensa pois sulkevaan hakijakategoriaan (taulukko 1). Olemme tämän jälkeen käyttäneet näitä kategorioita vastataksemme kahteen muuhun tutkimuskysymyksen arvioiden ryhmien välisiä eroja käyttäen IBM:n SPSS 24 -tilasto-ohjelmaan sisältyvää varianssianalyysia (ANOVA) ja ilmaisten ryhmien välisten erojen merkittävyyttä η^2 -kertoimen (η^2) avulla. Jessica Maher ym. (2013, Table 2) esittävät näiden vertautuvan Cohenin d -arvoihin seuraavasti: heikko ($\eta^2 = 0,001-0,039$), keskiuuri ($\eta^2 = 0,060-0,110$) ja suuri ($\eta^2 = 0,140-0,200$).

Tulokset

Koulutuspolut toiselle asteelle

Metropolialueen kunnissa yhteishakuun osallistuneesta 13 500 nuoresta enemmistö (59 %) haki yksinomaan lukioon. Yli puolta harvempi (25 %) haki yksinomaan ammatilliseen koulutukseen, ja vielä pienempi osuus (19 %) asetti hakukohteeseen molempia (Kupiainen 2016a). Kuten taulukosta 1 voidaan nähdä, valtaosa oppilaista myös siirtyi perusopetuksesta toisen asteen opintoihin oletuksen mukaisesti eli jatkaen opiskelua valitsemassaan koulutuksessa heti perusopetuksen päättymistä seuraavana syksynä. Ehdottomasti suu-

rimman ryhmän muodostivat ensisijaisena valintanaan lukioon hakeneet ja johonkin hakukohdelukioonsa hyväksytyt oppilaat ($n = 8\,105$) ja toiseksi suurimman ammatilliseen koulutukseen hakeneet ja hyväksytyt ($n = 4\,143$).² Kuten taulukosta 1 voidaan kuitenkin nähdä, joka yhdeksannen oppilaan (11 %) siirtyminen toisen asteen opintoihin poikkesi tästä oletetusta etenemismallista. Viivästynyt siirtymä oli tyypillisempi ammatilliseen koulutukseen suuntaavilla nuorilla, mutta myös pieni osuus lukiolaisista aloitti opintonsa viiveellä. Vaikka käytettävissä oli rekisteritieto kaikista vuosien 2014–2016 varsinaisista ja lisähauista, 162 oppilaan (1 %) status jäi lopulta epäselväksi. He eivät siis olleet rekisteritietojen mukaan hakeneet lainkaan toisen asteen koulutukseen tai tulleet muuta kautta valituksi mihinkään Suomen toisen asteen oppilaitoksista.

Kuten taulukosta 1 nähdään, pojat olivat tyttöihin nähden yliedustettuja sekä suoraan ammatilliseen koulutukseen siirtyneissä että niiden joukossa, jotka eivät lainkaan hakeneet toiselle asteelle tai joiden tilanne on rekisteritiedon valossa epäselvä. Tytöt olivat vastaavasti poikiin nähden yliedustettuja suoraan lukioon siirtyneissä. Kiinnos-

² Molempiin ryhmiin kuuluu pieni joukko opiskelijoita, jotka ovat vaihtaneet oppilaitosta ensimmäisen hyväksymisen jälkeen, mutta tutkimus on tavoittanut heidät keväällä 2016 toisen vuoden opiskelijoina jossain alueen toisen asteen oppilaitoksessa.

Taulukko 1. Metropolialueella syksyllä 2011 yläkoulunsa aloittaneiden oppilaiden polut toisen asteen koulutukseen*

	Yhteensä		Osuus		Osuus ryhmässä		
	n	%	Tytöistä	Pojista	Tytöt	Pojat	Maahanmuuttajatausta **
Lukio syksy 2014	8 105	59 %	66 %	53 %	55 %	45 %	9 %
Lukio viiveellä	222	2 %	2 %	2 %	48 %	52 %	23 %
Ammatillinen syksy 2014	4 143	30 %	24 %	37 %	40 %	61 %	13 %
Ammatillinen viiveellä	691	5 %	5 %	5 %	52 %	48 %	14 %
Ei hakenut 2014–2016	43	0 %	0 %	0 %	40 %	61 %	16 %
Ei toisen asteen oppilaitoksessa	326	2 %	2 %	3 %	48 %	52 %	23 %
Epäselvä	162	1 %	1 %	1 %	40 %	60 %	7 %
Yhteensä / Ka	13 692		6 841	6 851	50 %	50 %	11 %

* Koottu yhdistäen yhteishalurekisteri- ja arviointitutkimusaineistot.

** Tieto maahanmuuttajataustasta perustuu oppilaan ilmoitukseen kotona puhutuista kielistä ja on saatu vain 11 899 arviointiin osallistuneelta oppilaalta. Osuus ei täysin vastaa maahanmuuttajataustaisten oppilaiden osuutta tutkimusikäryhmässä, mikä on pidettävä mielessä tuloksia tulkittaessa.

tavan poikkeuksen muodostavat viiveellä ammatilliseen koulutukseen ja lukioon siirtyneet, joiden joukossa sukupuolisuhteet ovat päinvastaiset. Näin on myös pienessä (n = 288) alun perin lukioon hakeneiden ja hyväksytyjen mutta sieltä jo samana syksynä tai viiveellä ammatilliseen koulutukseen vaihtaneiden opiskelijoiden ryhmässä, jossa tytöt olivat poikiin nähden yliedustettuja myös lähtöryhmän eli lukiolaisten tyttövoittoisuus huomioiden (n = 183 vs. 105). Ryhmä antaa aiheen miettiä, voiko kyse olla siitä, että alimmilla keskiarvoilla lukioon tulneiden tyttöjen arvosanat ovat kaikkien tyttöjen joukossa suhteellisesti poikia heikommat.

Taulukosta 1 voidaan lisäksi nähdä, että maa-hanmuuttotaustaiset oppilaat ovat kokonaisuutensa nähden yliedustettuja sekä niiden joukossa, jotka eivät hakeneet tai saaneet opiskelupaikkaa toisella asteella ainakaan kahden perusopetuksen päättymistä seuranneen vuoden aikana, että niiden, jotka siirtyivät ammatilliseen koulutukseen tai lukioon viiveellä eli yleensä valmistavan koulutuksen tai 10. luokan kautta. Tämä maa-hanmuuttotaustaisten oppilaiden yliedustus selit-

tää pääosin myös tilastollisesti merkitsevän ($\eta^2 = 0,047$ p < 0,001) eron eri ryhmiin kuuluvien oppilaiden iässä.

Miten ryhmät eroavat toisistaan

Taulukossa 1 näkyneet erot selittyvät ensisijaisesti oppilaiden peruskouluikäisellä koulumenestyksellä (tieto kaikilta yhteishakuun osallistuneilta), mutta ryhmät eroavat toisistaan myös vuoden 2014 (9. lk) arviointitutkimuksessa mitattujen ja koulumenestyksen kanssa korreloivien päättelytaidon, oppimisasenteiden sekä oppilaiden kotitautan suhteen (taulukko 2).

Kuten taulukosta 2 voidaan nähdä, ryhmät erottaa toisistaan selvimmin ($\eta^2 = 0,51$) päättötodistuksen keskiarvo. Ero syntyy ensisijaisesti suoraan lukioon siirtyneiden selvästi muita paremmasta koulumenestyksestä. Muiden ryhmien väliset erot olivat ehkä yllättävätkin pienet vaihdellen välillä ka. = 7,13 vs. 6,70 (lukioon viiveellä siirtyneet ja epäsolvien ryhmä). Ero oli tilastollisesti erittäin merkitsevä myös päättelytaidossa ($\eta^2 = 0,19$) ja yhtä lailla merkitsevä – joskin heikompi – oppilaiden oppimista ohjaavissa asenteissa. Ryhmät erosivat toisistaan myös tukea saaneiden oppilaiden osuudessa. Erityistä tukea saaneiden oppilaiden osuus oli erityisen korkea niiden

Taulukko 2. Erilaisia polkuja toisen asteen koulutukseen kulkeneiden metropolialueen nuorten koti-tausta (äidin koulutus), osaaminen ja oppimisasenteet peruskoulun päättyessä sekä heidän saamaansa oppimisen ja koulunkäynnin tuki

	Ei toisella asteella			Ammatillinen		Lukio		Ero		Ka
	Ei hakenut	Ei 2. asteen oppilaitoksessa	Epäselvä	Syksy 2014	Myöhemmin	Syksy 2014	Myöhemmin	p	η^2	
	n = 19	n = 150	n = 81	n = 2 713	n = 361	n = 5 917	n = 140			n = 9 381
Äidin koulutus	1,65	2,09	1,85	1,91	1,98	2,64	2,27	<,001	0,106	2,38
Lukuaineiden keskiarvo		7,12	6,7	6,97	6,81	8,56	7,13	<,001	0,513	7,94
Päättelytaito	27 %	37 %	29 %	35 %	33 %	57 %	41 %	<,001	0,19	49 %
Oppimista tukevat asenteet	4,79	4,76	4,6	4,49	4,39	5,31	4,68	<,001	0,137	5,01
Oppimista haittaavat asenteet	4,13	3,79	3,85	3,9	3,93	3,44	3,79	<,001	0,045	3,61
Tehostettu tuki	0 %	16 %	18 %	14 %	18 %	2 %	12 %	<,001	0,065	7 %
Erityinen tuki	58 %	26 %	68 %	16 %	20 %	1 %	6 %	<,001	0,14	8 %

*Äidin koulutusta on kysytty nelipolttaisella asteikolla (1 = peruskoulu ... 4 = korkea-asteen koulutus) ja taulukon tieto on näiden keskiarvo. Päättelytaito on ilmaistu kolmen päättelytehtävän ratkaisuprosenttien keskiarvona. Oppimista tukevien ja sitä haittaavien asenteiden tunnusluvut ovat kysymyksissä käytetyn asteikon 1–7 keskiarvot. Ryhmäkohtainen n vaihtelee osa-alueittain, sarakeotsikoihin on merkitty 9. luokan arvioinnin päättelytehtävien tehneiden oppilaiden lukumäärä.

joukossa, joiden siirtymisestä toisen asteen opintoihin ei löydy tietoa ainakaan kahden ensimmäisen peruskoulun jälkeisen vuoden aikana.

Koulujen ja luokkien väliset erot

Metropolialueen kasvanut alueellinen eriytyminen (Bernelius 2013; Vilkama ym. 2018) sekä kouluvalinta (Kalalahti ym. 2016; Seppänen ym. 2015) näkyvät myös nyt tarkastelluissa metropolialueen nuorten koulupoluissa niin luokka- kuin koulutasolla (taulukko 3). Koulujen ja luokkien välillä on selviä osaamiseroja, joiden voidaan tulkita kuvaavan sitä, miten oppilaan koulumenestys ja toisen asteen valinta eivät ole yhteydessä vain hänen yksilöllisiin ominaisuuksiinsa vaan myös siihen luokkaan ja kouluun, jossa hän opiskelee (ks. Kupiainen 2016c; Kupiainen & Hotulainen 2019). Osassa kouluis-

ta on tarjolla luokkia, joiden oppilaiden osaaaminen on keskimääräistä parempaa, joten taulukon 3 luvut on laskettu erikseen luokka- ja koulutasolle.

Kuten taulukosta 3 nähdään, erot toisen asteen haun mukaisten ryhmien välillä ovat tilastollisesti erittäin merkitsevät myös luokka- ja koulutasolla. Verrattaessa taulukkojen 2 ja 3 efektiivisyyttä voidaan kuitenkin nähdä, että erojen suuruus on luokka- ja koulutasolla selvästi yksilötasoa pienempi. Ero koulumenestyksessä oli nähtävissä jo yläkoulun alussa, mutta se voimistui jonkin verran yläluokkien aikana (luokka: $\eta^2 = 0,13 \rightarrow 0,18$, koulu: $\eta^2 = 0,05 \rightarrow 0,07$). Taulukosta 3 nähdään, miten suoraan lukioon siirtyneet oppilaat opiskelivat useimmiten luokissa, joiden oppilaiden osaamisen taso oli keskimääräistä korkeampi, kun taas suoraan ammatilliseen koulutukseen tai

*Taulukko 3. Eriaisia polkuja toisen asteen koulutukseen kulkeneiden metropolialueen nuorten äidinkielen ja matematiikan osaaminen (arviointitehtävien ratkaisuprosentti) sekä päättelytaito 7. ja 9. luokalla luokka- ja koulutasolla**

	Ei toisella asteella			Ammatillinen		Lukio		p	η^2	Ka n = 12 688
	Ei hakenut n = 42	Ei tietoa n = 284	Epäselvä n = 141	Syksy 2014 n = 3 778	Myöhemmin n = 625	Syksy 2014 n = 7 614	Myöhemmin n = 204			
Luokkataso										
Äidinkieli & Matematiikka 7. lk	47 %	51 %	44 %	52 %	50 %	58 %	55 %	<,001	0,098	55 %
Äidinkieli & Matematiikka 9. lk	45 %	51 %	44 %	53 %	51 %	59 %	55 %	<,001	0,073	56 %
Päättelytaito 7. lk	33 %	37 %	29 %	37 %	36 %	43 %	39 %	<,001	0,085	41 %
Päättelytaito 9. lk	33 %	41 %	33 %	42 %	40 %	49 %	45 %	<,001	0,090	46 %
Lukuaineiden keskiarvo 6 lk	7,79	7,93	7,71	7,97	7,86	8,29	8,16	<,001	0,128	8,15
Lukuaineiden keskiarvo 9 lk	7,47	7,66	7,36	7,65	7,55	8,09	7,88	<,001	0,177	7,91
Koulutaso										
Äidinkieli & Matematiikka 7. lk	51,9	54,2	50,6	54,1	54,1	56,8	56,7	<,001	0,038	56 %
Äidinkieli & Matematiikka 9. lk	49,3	55,6	51,4	55,3	54,4	57,3	56,6	<,001	0,024	56 %
Päättelytaito 7. lk	37,2	39,8	36,2	39,6	39,6	42,1	41,8	<,001	0,039	41 %
Päättelytaito 9. lk	39,4	45,2	40,7	44,9	44,2	47,2	46,1	<,001	0,032	46 %
Lukuaineiden keskiarvo 6 lk	8,06	8,12	8,08	8,10	8,10	8,22	8,22	<,001	0,048	8,17
Lukuaineiden keskiarvo 9 lk	7,73	7,85	7,66	7,81	7,80	7,99	7,96	<,001	0,073	7,92

* Koulumenestyksen indikaattorina on 6. luokan osalta käytetty oppilaiden ilmoittaman viiden lukuaineen (äidinkieli, matematiikka, A-englanti, historia, kemia) arvosanojen keskiarvoa, mutta 9. luokan osalta yhteishakurekisteristä saatua perusopetuksen päättötodistuksen kaikkien lukuaineiden keskiarvoa. Ryhmäkohtainen n vaihtelee osa-alueittain, taulukon sarakeotsikoihin on merkitty taulukon 2 tavoin 9. luokan arvioinnin päättelytehtävien tehneiden oppilaiden lukumäärä.

viiveellä toiselle asteelle siirtyvät sekä kaksi vuotta peruskoulun jälkeen ilman toisen asteen opiskelupaikkaa olevat opiskelivat luokissa ja kouluissa, joiden oppilaiden osaamisen taso oli keskimääräistä heikompi. Luokkatasolla kyse lienee osin yläluokkien luokanmuodostuksesta ja painotetun osaamisen luokista (Kupiainen & Hotulainen 2019), osin koulu- ja luokkatasolle heijastuvista alueellisista eroista (Kupiainen 2016a, 160–164). TIMSS 2011 -tutkimuksessa neljännellä ja kahdeksannella luokalla havaittu koulutuksellisen tasa-arvon puutteiden kiinnittyminen Suomessa nimenomaan luokkien välisiin eroihin koulujen välisten erojen sijaan (Hansen ym. 2014) on siis selvästi nähtävissä myös tarkasteltaessa nuorten peruskoulun jälkeisiä koulusiirtymiä.

Pohdinta

Uusi oppivelvollisuuslaki (1214/2020) velvoittaa peruskoulun päättävät nuoret hakeutumaan toisen asteen koulutukseen. Vuodesta 2013 toteutettu koulutustakuu laski toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle jääneiden ikäluokkakokoista osuutta (Loukkola & Rautanen 2017; Herranen 2014). Tutkimuksemme lähes 14 000 nuoresta useampi kuin joka kymmenes ei kuitenkaan siirtynyt suoraan peruskoulusta siihen koulutukseen, jossa hän (oletettavasti) jatkaisi valmistumiseen asti. Näin tehneistäkin vain osa suoritti toisen asteen opinnotsa odotetussa kolmessa vuodessa, kuten tutkimuksen myöhemmän vaiheen toistaiseksi vielä raporttoimattomat tulokset osoittavat. Näyttää siis siltä, että keskiöön nostettua hidasta siirtymistä toisen asteen opinnoista korkeakouluopintoihin (Ahola ym. 2018) edeltää monen kohdalla jo odotettua hitaampi eteneminen toisen asteen nivelvaiheessa.

Toisen asteen valintamenettelymme on kansainvälisesti poikkeuksellinen. Vaikka valintaa edeltää ryhmämuotoinen ja yksilöllinen oppilaanohjaus sekä keskustelu oppilaan huoltajien kanssa (Opetushallitus 2014, 442–445), oppilas toteuttaa tämän pitkälle tulevaisuuteensa vaikuttavan valinnan viime kädessä yksin. Nuori voi valita sähköisessä Opintopolku-portaalissa toivejärjestyksessä enimmillään viisi vaihtoehtoa maan kaikkien toisen asteen oppilaitosten tarjoamien koulutusohjelmien joukosta. Valintaa ohjaavat kuitenkin alueelliset rajoitteet, jotka yleensä vielä kotona asuvan nuoren tulee huomi-

oida. Se, että tämän kauaskantoisen päätöksen tekee kehityopsykologisesti herkässä ikävaiheessa oleva nuori, ei juuri näytä nostattaneen julkista keskustelua (Hotulainen & Lappalainen 2005).

Opintopolkujen joustavuus ja mahdollisuuksien tasa-arvo

Opintopolkujen virallinen eriytyminen alkaa Suomessa kansainvälisesti verraten myöhään (ks. Reichelt ym. 2019). Toisen asteen valinta on ensimmäinen kaikkien oppilaiden läpikäymä jakopiste, joka ennakoii monella tavalla yksilön elämänsä muotoutumista. Ensimmäinen valinta on kuitenkin voitu tehdä esiopetuksen ja koulukäynnin aloitusajankohdan suhteen, joskin tätä vaihtoehtoa on käytetty viime vuosina varsinkin vähän (HS 2019). Peruskoulussa vieraan kielen ja painotetun opetuksen valinnat koskevat etenkin suuremmissa kaupungeissa selvästi useampia oppilaita ja niiden yhteys koulumenestykseen ja toisen asteen valintaan on ilmeinen (Kupiainen 2019b; Kupiainen & Hotulainen 2019). Ajallisen jouston sijaan peruskoulun lähtökohtana on ollut pedagogian joustaminen, kaikkien yhtäaikainen eteneminen ja mahdollisimman pitkälle integroitujen tukimuotoja kehittäminen (Lintuvuori 2019).

Peruskoulun 10. luokka on tarjonnut mahdollisuuden päättötodistuksen arvosanojen korottamiseen, opiskelutaitojen kehittämiseen sekä toisen asteen valintapäätöksen kypsyttelyyn. Sen ovat 2010-luvulla osin korvanneet ammatilliseen koulutukseen liitetty valmistava VALMA-koulutus sekä maahanmuutto- tai ulkomaalaistaustaisten opiskelijoiden kielellisten opiskeluvalmiuksien varmistamiseen tähtäävä lukioon valmistava LUVA-koulutus, eikä kunnilla ole velvollisuutta kymppiluokkamutoisen lisäopetuksen tarjontaan. Vuonna 2006 aloitettu joustavan perusopetuksen kokeilu (JOPO) pyrki peruskoulun 7.–9. luokkien työelämää lähentyvillä järjestelyillä ehkäisemään koulu-uran katkeamista toisen asteen kynnykselle (Mehtäläinen 2001; Numminen & Ouakrim-Soivio 2007). Ammatillisen koulutuksen säästötavoitteisessa uudistuksessa on pyritty työpaikan ja oppilaitoksen välisten opetus- ja arviointivastuiden koordinaation lisäämiseen, mutta esimerkiksi oppisopimuskoulutusta ei ole kehitetty Saksan tapaan nuorisokoulutuksen muotona vaan aikuisten työllisyyskoulutuksen tavoitteista käsin.

Valintapäätösten monimutkaistuminen

Peruskoulunsa päättävä nuori tekee toisen asteen opintojaan koskevan valinnan yhteiskuntaympäristön moninaisten ärsykkeiden puitteissa. Koulutusohjelmien erikoistuessa uravaihtoehtojen horisontaali liikkumavara saattaa olla kaventumassa ja nuorten valintapäätökset siten monimutkaistumassa. Jos lukioon aikova tietääkin tähtäävänsä korkeakoulutukseen, ammatillisen koulutuksen koulutusohjelmavaihtoehtojen runsautta on valintavaiheessa paljon vaikeampi hahmottaa. Mielikuvat saattavat ohjata valintaa enemmän kuin realistinen käsitys tulevista ammatillisista mahdollisuuksista. Kuvan tarkentuessa keskeyttäminen tai koulutusalan vaihto ajankohtaistuu. Amatilliset ja lukio-opinnot yhdistävien kaksois- ja kolmoistutkintojen mahdollisuus, lukioihin muodostuvat sisäänpääsykynnykset sekä erikoislukioiden ja -linjat, jotka vastaavat myös perusopetukseen hiipinyttä osaamisperustaista luokanmuodostusta, sekä erilaiset valmistavat koulutukset erottuvat jo tämän tutkimuksen toiselle asteelle siirtymisen kuvauksessa. Näitä pieniä, yhteiskuntapolitiikalle informatiivisia sivupolkuja voi tulkita vastauksena oppilasikäluokan heterogeenisuuteen mutta myös indikaationa koulu-uran valintapäätösten monimutkaistumisesta.

Perinteistä koulutus suunnittelua täydentävät nykyään mahdollistamisen semantiikka ja kokeileva ohjauspyrkimys, esimerkkinä lukion vuoden 2015 opetussuunnitelman hyväksymisen jälkeen aloitettu tuntijakokokeilu (Bloom & Thornberg 2019), joka kuitenkin lienee jäämässä uuden lukiolain (2018) ja opetussuunnitelman (2021) jalkoihin. Myös jatkokoulutusmahdollisuuksien muutoksen ennakointi voi lisätä peruskoulunsa päättävän nuoren valintaepävarmuutta, kuten on voitu nähdä vuonna 2018 käynnistyneen korkeakoulujen opiskelijavalintauudistuksen yhteydessä (Kupiainen 2019c; Yle 2019). Ylioppilastutkinnon kasvanut painoarvo tuo aiemmin pääsykoevetoisen valinnan lähemmäs perusopetuksen päättötutkintuksen arvosanoihin perustuvaa toisen asteen valintaa (ks. Pekkarinen & Sarvimäki 2016). Ylioppilastutkinnon arvosanojen oppiaineittain vaihteleva pisteytys asettaa kuitenkin lukiolaisen uudenlaiseen kurssivalintatilanteeseen ensimmäisestä syksystä lähtien. Korkeakoulujen opiskelijavalintauudistuksen vaikutus siirtyy näin lukion oppiainevalintoihin (Kupiainen 2019b).

Toisen asteen koulutusvalintaa ohjaa vahvasti oppilaan peruskoulumenestys, mutta sitä värit-

tävät myös hänen sukupuolensa ja kotitaustansa (Kauppinen 2008; Kupiainen 2016a; 2019a) sekä senhetkiset tulevaisuuttaan koskevat toiveensa ja odotuksensa. Lukio näyttättyy valinnassa suhteellisen ongelmattomana, perusopetuksen yleisivistävää luonnetta jatkavana hyvin menestyneiden oppilaiden – ja sen seurauksena erityisesti tyttöjen – valintana. Amatillista koulutusta sen sijaan leimaa poikien tyttöjä heikompaa koulumenestystä (Kupiainen 2016b, 2019a) heijastavan poikavalitaisuuden ohessa suomalaisen työelämän Euroopan mitassa poikkeuksellisen selvä sukupuolittuneisuus (Elinkeinoelämän keskusliitto 2013, 7–9; Keski-Petäjä & Witting 2018). Tämä näkyy vahvana jakona ”tyttöjen” ja ”poikien” aloihin (sosiaali- ja terveysala vs. sähkö- ja automaatioala, autoala sekä tieto- ja viestintätekniikan ala) sekä suhteellisen tasapuolisesti suosittuihin hotelli-, ravintola- ja catering- sekä liiketalousalaa (Kupiainen 2016a; 2019b). Amatilliset koulutusalat ja -ohjelmat eroavat lukioiden tapaan toisistaan niihin hakeutuvien opiskelijoiden peruskoulumenestyksen mukaan. Jako ei seuraa täysin alojen sukupuolijakoa, mutta heikoimmilla lukuaineiden keskiarvoilla haetaan useammin poikavoittoisiin logistiikan, autoalan ja rakennusalan perustutkintoihin, jotka ovat monelle hakijalle vasta se viimeinen ja sen myötä usein keskeytyvä vaihtoehto (Kupiainen 2016a; 2019b; Wallenius 2016). Korkeakouluun hakeutumisessa havaittu koulutuksen periytyvyys (Eskelinen ym. 2020; Kivinen ym. 2012) näkyy tutkimuksessamme selvästi jo lukion ja ammatillisen koulutuksen välisessä valinnassa (ks. myös Kauppinen 2008; Kupiainen 2016a; 2019b).

Valinnan vahva yhteys oppilaiden peruskoulumenestykseen näkyi selvinä eroina lukioon ja ammatilliseen koulutukseen hakeutuvien sekä erilaisia polkuja toiselle asteelle siirtyvien tai sen ulkopuolelle jäävien nuorten päättöarvosanoissa. Toiselle asteelle siirtymisen onnistumisessa oli selvästi nähtävissä myös peruskoulullemme ominaiset luokkien väliset erot. Oppilaat, jotka siirtyivät suoraan perusopetuksesta lukioon, opiskelivat keskimääräistä useammin luokissa, joiden muidenkin oppilaiden osaamisen taso oli keskitasoa parempi, oppimisasenteet keskimääräistä myönteisemmät, ja jotka myös hakivat ensisijaisena valintanaan lukioon. Moni perusopetuksessa muita heikommin menestynyt nuori siirtyi sen sijaan toisen asteen opintoihin viiveellä opiskeltuaan luokassa, jonka muidenkin oppilaiden osaaminen oli

keskimääräistä heikompaa. Tehostettua tai erityistä tukea saavien oppilaiden siirtyminen toisen asteen opintoihin viivästyi selvästi muita useammin, ja nimenomaan erityistä tukea saaneista oppilaisista huomattava osuus ei ilmeisesti siirtynyt toisen asteen opintoihin tutkimusjakson aikana. Tulos tukee Kristiina Lappalaisen ja Risto Hotulaisen (2007) havaintoa, että käytös- ja tunne-elämän häiriön perusteella tukea saavien oppilaiden siirtyminen toisen asteen opintoihin viivästyy muita useammin. Viiveellä tapahtuva siirtyminen selittyy ensisijaisesti oppilaan koulumenestyksellä, mutta se on tyypillisempää keskimääräistä heikommista sosiaalisista lähtökohdista ponnistaville ja/tai maahanmuuttotautaisille nuorille, mikä korostaa ilmiön yhteiskuntapoliittista merkitystä ja koettelee suomalaisen perusopetuksen tasa-arvoista mainetta.

Valinta edellyttää ”toivepaikan” vaatimusten sekä edeltävän koulumenestyksen ja -kokemuksen pohdintaa kontekstissa, johon liittyy koulutuksen ulkopuolisten perhe- ja vertaisryhmäodotusten sekä koulutuksen yhteiskunnallisen ympäristön monimutkaisten tulevaisuusprojektioiden enakoiva hahmottaminen. Hanna Virtanen (2016) sekä Tiina Ristikari ym. (2018) ohjaavat miettimään etenkin ammatillisen koulutuksen keskeyttämisen mahdollista yhteyttä siihen, että ”toivepaikkaa” ei ole saatu. Sekä lukioon että ammatilliseen koulutukseen hakeneista useampi kuin neljä viidestä tuli kuitenkin hyväksytyksi vähintään toiseen hakukohteeseensa. Todennäköisyys jäädä ilman ensisijaisesti tavoiteltua paikkaa oli suurin erikoislukioon hakeneilla, mutta muuten keskimääräistä suurempi oppilailla, joiden peruskou-

lumenestys oli ollut heikko. Juuri heille toiveiden mukaisen paikan saaminen olisi kuitenkin motivoivana tekijänä erityisen tärkeä.

Aiempaan koulumenestykseen kiinnittyvä erolukion ja ammatillisen koulutuksen välillä on pysynyt selvänä vuonna 1995 toteutetusta ammatikorkeakoulu-uudistuksesta huolimatta. Korkeakoulututkintojen yleistymisen saattaa muuttaa tilannetta mutta myös lisätä epävarmuutta ammatillisen koulutuksen valintavaihtoehtoista ja kilpailua paikoista halutuimmilla koulutusaloilla. Valintamahdollisuuksia lisäävä ja tutkintosujuvuuteen sitouttava koulutuspolitiikka on monimutkaistanut nuorten valintapäätöstilanteita, mikä johtaa pohtimaan myös hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Vertailu vuosien 1987 ja 1997 kohorttien välillä osoitti, että nuoremman kohortin 12–18-vuotiaista useammat saivat psykiatrisen tai neurokehityksellisen diagnoosin ja psykelääkkeiden käyttö oli kasvanut kohorttien välisenä kymmenenä vuonna (Ristikari ym. 2018, 66–68). Pyrkimys psykologisen tuen lisäämiseen peruskoulussa saattaa olla yhteydessä myös toisen asteen valintaan liittyvän epävarmuuden prosessoinnin vaikeuksiin. Koulun ja sen ulkopuolisten hyvinvointipalveluiden erilaisten logiikkojen koordinaation haasteet korostuvat. Tutkimuksemme aikajänne ei tarjoa mahdollisuutta tarkastella löytyneiden koulupolkujen ja niitä ennakoivien taustatekijöiden yhteyttä keskeyttämisriskiin tai nuorten aikuisten ajautumiseen kokonaan työn ja koulutuksen ulkopuolelle tai mielenterveyden ongelmiin. Yhteiskuntapoliittisen keskustelun tueksi tarvitaankin lisää tarkentavaa tutkimusta tutkinto-opintopolkujen keskeyttämisen taustatekijöistä.

Saapunut 15.5.2020
Hyväksytty 20.10.2020

KIRJALLISUUS

- Aho, Simo & Mäkiäho, Ari (2014) Toisen asteen koulutuksen läpäisy ja keskeyttäminen: Vuosina 2001 ja 2006 toisen asteen opinnot aloittaneiden seuranta tutkimus. Raportit ja Selvitykset 2014:8. Helsinki: Opetushallitus
- Ahola, Sakari & Asplund, Rita & Vanhala, Pekka (2018) Opiskelijavalinnat ja korkeakouluopintojen nopeuttaminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 25/2018. Helsinki.
- Autor, David H. & Levy, Frank & Murnane, Richard J. (2003) The skill content of recent technological change: An empirical exploration. *The Quarterly journal of economics* 118 (4), 1279–1333.
- Bernelius, Venla (2013) Eriytyvät kaupunkikoulut: Helsingin peruskoulujen oppilaspuhjan erot, perheiden kouluvalinnat ja oppimistuloksiin liittyvät aluevaikutukset osana kaupungin eriytymiskehitystä. *Tutkimuksia* 1:2013. Helsinki: Helsingin kaupungin tilastokeskus.
- Bloom, Heikki & Thornberg, Aki (2019) Lukion tuntijakokokeilu. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2019:22. Helsinki.
- Elinkeinoelämän keskusliitto (2013) Naiset ja miehet työelämässä. https://ek.fi/wp-content/uploads/naisetmiehet_maaliskuu2013.pdf (luettu 8.2.2020)

- Eskelinen, Niko & Erola, Jani & Karhula, Alekski & Ruggera, Lucia & Sirmiö, Outi (2020) Eriarvoisuuden periytyminen. Teoksessa M. Mattila (toim.): Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020. Helsinki: Kalevi Sorsa -säätiö.
- Hansen, Kaisa Yang & Gustafsson, Jan-Eric & Rosén, Monica (2014) School performance differences and policy variations in Finland, Norway and Sweden. In Northern Lights on TIMSS and PIRLS 2011: Differences and similarities in the Nordic countries. Nordic Council of Ministers.
- Herranen, Jatta (2014) Oikeita valintoja ja taktikointia, koulutustakuu nuorten elämänsäntulon ohjaajana. Teoksessa A. Gretschesel, K. Paakkunainen, A-M. Souto, & L. Suurpää (toim.) (2014) Nuorisotakuun arki ja politiikka. Julkaisuja 150, verkkojulkaisuja 76. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 150–153.
- Hotulainen, Risto & Rimpelä, Arja & Hautamäki, Jarkko & Karvonen, Sakari & Kinnunen, Jaana M. & Kupiainen, Sirkku & Lindfors, Pirjo & Minkkinen, Jaana & Pere, Lasse & Thuneberg, Helena & Vainikainen, Mari-Paoliina & Wallenius, Tommi (2016) Osaaminen ja hyvinvointi yläkoulusta toiselle asteelle. Tutkimus metropolialueen nuorista. Tutkimuksia 398, 97–110. Helsingin yliopisto, Käyttämistieteellinen tiedekunta.
- Hotulainen, Risto & Lappalainen, Kristiina (2005) Nuoruusiän minäkäsityksen rakentuminen ja tukeminen siirryttäessä toisen asteen koulutukseen. Teoksessa Pirkko Holopainen & Terhi Ojala & Kaija Miettinen & Tarja Orellana (toim.) Siirtymät sujuviksi – ehyttä koulupolkua rakentamassa. Helsinki: Opetushallitus, 102–120.
- HS (2019) Pitäisikö tytöt panna kouluun poikia aiemmin? Lisävuosi esikoulua hyödyttäisi monia poikia, eikä koulunaloituksen lykkäämistä pitäisi hävetä, sanovat asiantuntijat.
- Kalalahti, Mira & Varjo, Janne (2016) Lähikoulupolut ja painotetut valinnat. Teoksessa Heikki Silvennoinen, Mira Kalalahti, & Janne Varjo (toim.) Koulutuksen tasa-arvon muuttuvat merkitykset (Kasvatusalan tutkimuksia; Nro 73), Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Kalenius, Alekski (2018) Koulutustason kehitys Suomessa. Taustaraportti Talouspolitiikan arviointineuvostolle.
- Kauppinen, Timo M. (2008) Schools as mediators of neighbourhood effects on choice between vocational and academic tracks of secondary education in Helsinki. *European Sociological Review*, 24 (3), 379–391.
- Keski-Petäjä, Miina & Witting, Mika (2018) Alle viidennes opiskelijoista opinnoissa joissa tasaisesti naisia ja miehiä – koulutusalojen eriytyminen jatkuu. Tilastokeskus: Tieto & Trendit.
- Kivinen, Osmo & Hedman, Juha & Kaipainen, Päivi (2012) Koulutusmahdollisuuksien yhdenvertaisuus Suomessa. Eriarvoisuuden uudet ja vanhat muodot. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (5), 559–566.
- Kivirauma, Joel & Rinne, Risto & Seppänen, Piia (2003) Neo-liberal education policy approaching the Finnish shoreline? *The Journal for Critical Education Policy Studies* 1 (1).
- Kupiainen, Sirkku (2016a) Toisen asteen valinta. Teoksessa Risto Hotulainen & Arja Rimpelä & Jarkko Hautamäki ym.: Osaaminen ja hyvinvointi yläkoulusta toiselle asteelle. Tutkimus metropolialueen nuorista. Käyttämistieteellinen tiedekunta. Tutkimuksia 398. Helsingin yliopisto, 151–177.
- Kupiainen, Sirkku (2016b) Perusopetuksen päättöarvosanat. Teoksessa Risto Hotulainen & Arja Rimpelä & Jarkko Hautamäki ym.: Osaaminen ja hyvinvointi yläkoulusta toiselle asteelle. Tutkimus metropolialueen nuorista. Helsingin yliopisto, Käyttämistieteellinen tiedekunta. Tutkimuksia 398, 33–53.
- Kupiainen, Sirkku (2016c) Luokkien väliset erot. Teoksessa Risto Hotulainen & Arja Rimpelä & Jarkko Hautamäki ym.: Osaaminen ja hyvinvointi yläkoulusta toiselle asteelle. Tutkimus metropolialueen nuorista. Käyttämistieteellinen tiedekunta. Tutkimuksia 398. Helsingin yliopisto, 67–95.
- Kupiainen, Sirkku (2016d) Koulumenestyksen ennustaminen peruskoulun päättyessä. Teoksessa Risto Hotulainen & Arja Rimpelä & Jarkko Hautamäki ym.: Osaaminen ja hyvinvointi yläkoulusta toiselle asteelle. Tutkimus metropolialueen nuorista. Käyttämistieteellinen tiedekunta. Tutkimuksia 398. Helsingin yliopisto, 55–65.
- Kupiainen, Sirkku (2019a) Perusopetuksen päättöarvosanat. Teoksessa Jarkko Hautamäki & Irene Rämä & M.-P. Vainikainen (toim.) (2019) Perusopetus, tasa-arvo ja oppimaan oppiminen. Valtakunnallinen arviointitutkimus peruskoulun päättövaiheessa. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 52/2019. Helsingin yliopisto, 97–124.
- Kupiainen, Sirkku (2019b) Peruskoulusta toisen asteen opintoihin. Teoksessa Jarkko Hautamäki & Irene Rämä & M.-P. Vainikainen (toim.) (2019) Perusopetus, tasa-arvo ja oppimaan oppiminen. Valtakunnallinen arviointitutkimus peruskoulun päättövaiheessa. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 52/2019. Helsingin yliopisto, 183–205.
- Kupiainen, Sirkku (2019c) On taas se aika vuodesta ... Ylioppilastutkinto ja korkeakouluvalinta. <https://www.helsinki.fi/fi/uutiset/koulutus-kasvatus-ja-oppiminen/blogi-taas-on-se-aika-vuodesta...-ylioppilastutkinto-ja-korkeakouluvalinta>. (luettu 19.1.2020)
- Kupiainen, Sirkku & Hotulainen, Risto & Hautamäki, Jarkko (2017) Metropolialueen nuoret toisen asteen opiskelijoina: osaamisen ja oppimisasenteiden kehitys yläkoulun alusta lukion ja ammatillisten opintojen toisen opiskeluvuoden kevääseen. Teoksessa Auli Toom & Matti Rautiainen & Juhani Tähtinen (toim.): Toiveet ja todellisuus – Kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa. Kasvatusalan tutkimuksia 75. Suomen kasvatustieteellinen seura, 283–316.
- Kupiainen, Sirkku & Hotulainen, Risto (2019) Erilaisia luokkia, erilaisia oppilaita. Teoksessa Jarkko Hautamäki & Irene Rämä & M.-P. Vainikainen (toim.): Perusopetus, tasa-arvo ja oppimaan oppiminen.

- Valtakunnallinen arviointitutkimus peruskoulun päättövaiheessa. Kasvatustieteellisiä tutkimuksia 52/2019. Helsingin yliopisto, 183–205.
- Lahtinen, Ilpo (2019) Opintotuen historia, nykypäivä ja tulevaisuus. Kansaneläkelaitos. <https://www.kela.fi/documents/10180/1169455/optuhistoriap.pdf/ce4725d4-77fc-4f46-b713-d15d01a962f9> (luettu 12.11.2019)
- Lappalainen, Kristiina & Hotulainen, Risto (2007) An age group's nine yearlong change in educational and employment position. How students with EBD have managed after finishing their comprehensive school? In Birgit Herz (ed.) *Second EBD Colloquim: The actuality of research in special education needs* (111–122). Münster: Waxmann.
- Lintuvuori, Meri (2019) Perusopetuksen oppimisen ja koulunkäynnin tuen järjestelmän kehitys tilastojen ja normien kuvaamana. *Kasvatustieteellisiä tutkimuksia* 51. Helsingin yliopisto.
- Loukkola, Anna & Rautanen, Riikka (2017) Peruskoulun päättäneistä yhä useampi saa jatko-opiskelupaikan. *Tieto & Trendit*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Maher, Jessica Middlemis & Markey, Jonathan C. & Ebert-May, Diana (2013) The other half of the story: effect size analysis in quantitative research. *CBE—Life Sciences Education*, 12(3), 345–351. DOI: 10.1187/cbe.13-04-0082
- Malin, Antero & Sulkunen, Sari & Laine, Kati (2013) PIAAC 2012. Kansainvälinen aikuistutkimuksen ensituloksia. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja* 2013:19. Helsinki.
- Mehtäläinen, Jouko (2001) Joustavat koulutusväylät ja uravalinta. osaraportti I: Koulutusväylän valinta ja ensimmäinen lukuvuosi toisella asteella. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja A12:2001.
- Numminen, Ulla & Ouakrim-Soivio, Najat (2007) Joustava perusopetus. JOPO-toiminnan aloittaminen ja vakiinnuttaminen. *Julkaisuja* 2007:15. Helsinki: Opetusministeriö.
- OKM Visio 2030 työryhmien raportit (2018) https://minedu.fi/documents/1410845/12021888/Visiotyo%CC%88ryhmiin+yhteinen+taustataraportti_v2.pdf/d69fc279-d6a9-626d-deac-712662738972/Visiotyo%CC%88ryhmiin+yhteinen+taustataraportti_v2.pdf
- Opetushallitus (2014) Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Helsinki: Opetushallitus.
- Pekkarinen, Tuomas & Sarvimäki, Matti (2016) Parempi tapa valita korkeakouluopiskelijat. VATT Policy Brief 1-2016. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuslaitos.
- Penonen, Sanna & Ågren, Susanna (2018) Ammatillisen koulutuksen läpäisyn määrällisen seurannan selvitys lukuvuodelta 2016–2017. *Raportit ja Selvitykset* 2018:2. Helsinki: Opetushallitus.
- Reichelt, Malte & Collishon, Matthias & Eberl, Andreas (2019) School tracking and its role in social reproduction: reinforcing educational inheritance and the direct effects of social origin. *The British Journal of Sociology*.
- Rimpelä, Matti (2014) Kiista oppivelvollisuudesta kertoo rakenteellisesta välinpitämättömyydestä. *Yhteiskuntapolitiikka* 79 (2014): 5, 560–568.
- Ristikari, Tiina & Törmäkangas, Liisa & Lappi, Aino & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Merikukka, Marko & Hautakoski, Ari & Pekkarinen, Elina & Gissler, Mika (2016) Suomi nuorten kasvuympäristönä: 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. *Raportti 9/2016*. Terveiden ja Hyvinvoinnin Laitos. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu 101. Helsinki.
- Ristikari, Tiina & Keski-Säntti, Markus & Sutela, Elina & Haapakorva, Pasi & Kiilakoski, Tomi & Pekkarinen, Elina & Kääriälä, Antti & Aaltonen, Mikko & Huotari, Tiina & Merikukka, Marko & Salo, Jarmo & Juutinen, Aapo & Pesonen-Smith, Anna & Gissler, Mika (2018) Suomi lasten kasvuympäristönä: Kahdeksantoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä. *Raportti 7/2018*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisu 210. Helsinki.
- Seppänen, Pia & Kalalahti, Mira & Rinne, Risto & Simola, Hannu (toim.) (2015) Lohkoutuva peruskoulu. Perheiden kouluvalinnat, yhteiskuntaluokat ja koulutuspolitiikka. *Kasvatusalan tutkimuksia* 68. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Tarkiainen, Lasse & Martikainen, Pekka & Peltonen, Riina & Remes, Hanna (2017) Sosiaaliryhmien elinajanodote-erojen kasvu on pääosin pysähtynyt. *Suomen lääkirlehti* 9/2017, 588–595.
- Wallenius, Tommi (2016) Toisen asteen opintojen aloittaminen ja opinnoissa pysyminen. Teoksessa Risto Hotulainen & Arja Rimpelä & Jarkko Hautamäki ym.: Osaaminen ja hyvinvointi yläkoulusta toiselle asteelle. *Tutkimus metropolialueen nuorista*. Käytätymistieteellinen tiedekunta. *Tutkimuksia* 398. Helsingin yliopisto, 197–209.
- Varjo, Janne & Kalalahti, Mira (2019) The art of governing local education markets – municipalities and school choice in Finland. *Education Inquiry* 10 (2), 151–165. DOI:10.1080/20004508.2018.1514907
- Vilkama, Katja & Hirvonen, Jukka (2018) Helsingin alueellinen eriytyminen: kaksi lähestymistapaa segregaaation seurantaan. *Kvartti* 1/2018.
- Virtanen, Hanna (2016) *Essays on Post-Compulsory Education Attainment in Finland*. Aalto University, Doctoral dissertations 87 2016. Elinkeinoelämän tutkimuslaitos, Sarja A, Nro 49. Helsinki.
- VN (2020) Osallistava ja osaava Suomi. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. Helsinki.
- Yle (2019) Syökö pitkän matematiikan suosio yleisivistystä? Yle kysyi rehtoreilta – ”Opiskelijoiden jakaminen on heikentynyt ja taito- sekä taideaineiden opiskelu on vähentynyt”. yle.fi/uutiset 12.6.2019.

ENGLISH SUMMARY

Kari Kantasalmi & Sirkku Kupiainen & Henrik Dobewall & Jarkko Hautamäki & Risto Hotulainen & Sakari Karvonen & Arja Rimpelä: Transition into secondary education in the Helsinki metropolitan area: direct and delayed paths – or risk for dropout? (Metropolialueen nuorten siirtyminen toisen asteen koulutukseen. Keiden koulupolku on suora, keiden viivästynyt tai mutkainen?)

The Finnish education system, which comprises nine years of comprehensive schooling followed by tracked non-compulsory upper secondary education (academic vs. vocational), presents a critical choice for 16-year-olds. Almost all students apply to upper secondary education, but 13–15% of each age group continue to lack upper secondary credentials at age 24. Track selection is primarily based on school achievement, which also ties it to gender and students' home background. All these factors also relate to school dropout at the point of transition or during upper secondary education, especially in vocational education.

The present study draws on a large longitudinal dataset collected in lower secondary schools in the Helsinki metropolitan area in 2011–2018 (n=approx.

13,500). Combining survey and register data, the key focus of the study is on personal and school level factors pertaining to students' choice of track and direct or delayed path from lower to upper secondary education. While Finnish students' slow transition to higher education has been a longstanding topic in education policy discussions, our key finding here was the diversity of paths even in this earlier transition. One in ten students did not follow the expected direct path to secondary schooling, even if we allowed for last minute changes as long as the student was a second-year student two years after the transit. A delayed transit was related to lower school achievement and weaker school engagement, and it was more common for boys, for students entering vocational education, and for students with an immigrant background. Students' choice of upper secondary track but also a delayed transition to the chosen studies were also related to the class and school of their lower secondary studies.

Keywords: direct and delayed transit from lower to upper secondary education; school achievement; gender; family background; impact of class and school.

KIRJOITTAJAT

Kantasalmi, Kari, dos., FT, yliopistotutkija, Oulun yliopisto / tutkimuskoordinaattori, Helsingin yliopisto (kari.kantasalmi[at]helsinki.fi)

Kupiainen, Sirkku, arkkitehti, erityisasiantuntija emerita, Helsingin yliopisto (sirkku.kupiainen[at]helsinki.fi)

Dobewall, Henrik, PhD, tutkijatohtori, Oulun yliopisto (henrik.dobewall[at]oulu.fi)

Hautamäki, Jarkko, PsT, professori emeritus, Helsingin yliopisto (jarkko.hautamaki[at]helsinki.fi)

Hotulainen, Risto, FT, professori, Helsingin yliopisto (risto.hotulainen[at]helsinki.fi)

Karvonen, Sakari, VTT, tutkimusprofessori, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (sakari.karvonen[at]thl.fi)

Rimpelä, Arja, LT, M.Sc., professori, Tampereen yliopisto (arja.rimpela[at]tuni.fi)